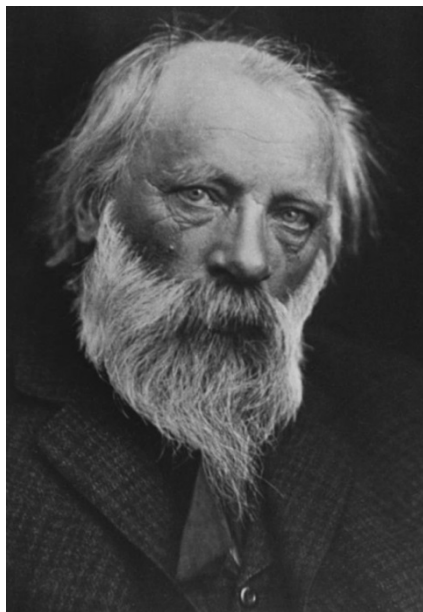

ЯРОСЛАВ ВРЪХЛИЦКИ (Jaroslav Vrchlický, 1853 – 1912) е световен поет и точно затова е така смушаващо твърде ограниченото му присъствие в българската рецептивна среда. Едва ли има друг писател, който да е създал толкова обемно творчество с епохално значение за литературното развитие на модерната чешка литература, при това във време, когато в силна позиция продължават да бъдат поствъзрожденските колективистични идеологии и национално-патриотичните императиви. Клиширана, но при все това точна е оценката на чешките литературни историци, когато казват, че Врѳхлицки е постигнал сам това, което трудно се постига дори от цели поколения. Когато през 70-те години на XIX век дебютира като поет със стихосбирката *Из дълбините* (*Z hlubin*, 1875), той

поставя началото на един дълъг творчески път, който ще изведе чешката литература отвъд границите на обществено прагматичната ангажираност и със своите стотина книги с поезия, проза, драматургия, преводи от различни езици ще зададе алгоритъма на едно модерно, космополитно и като тематика, и като естетика отношение към литературната художественост. И именно защото е новатор, малцина от неговите съвременници са и негови почитатели – той ще бъде критикуван и от традиционалисти, и от модернисти, но при все това именно той ще осъществи непостигната от никой друг чешки писател оркестрация на културни гласове, звучали от Омир през Данте и Петрарка до Бодлер и Ибсен. Дори такъв изтънчен литературен критик като Фр. Кс. Шалда, който, пледирайки за модерност, непоколебимо утвърждава „синтетизма на новото изкуство“¹, обвинява Врѳхлицки в липса на ясни позиции, в колебливост и дори вътрешна противоречивост. Друг голям ерудит – бъдещият първи президент на Чехословакия, философът Томаш Гарик Масарик, който през 90-те години активно участва в литературните полемики, също упреква Врѳхлицки в идейна неяснота, дори в плагиатство, евфемистично изречено като „неорганично свързване на чужди мисли“, и еднозначно определя Врѳхлицки като „основен и типичен представител на литературния еkleктизъм“².

¹ Така е озаглавена и неговата програмна студия – *Syntetismus v novém umění* (1892).

² T. G. Masaryk. Několik myšlenek o literárním eklektismu. // *Naše doba*, R. II, 1894 – 1895, 316.

Въпреки неласкавите отзиви на чешките литератори Врѣхлицки – лидерът на литературната школа „Лумир“, която осъществява големия естетически пробив в чешката литература, се оказва най-превежданият и най-популярният чешки поет в немскоезичния свят. През 80-те и 90-те години на века излизат няколко издания с негови стихове в превод на немски език³, сред които специално внимание заслужава двутомната антология на чешката поезия в превод на Едуард Алберт⁴. Освен че обявява Врѣхлицки за най-значимия чешки поет, Алберт посвещава целия първи том на него.

Европейската преводна и критическа рецепция на Врѣхлицки е впечатляваща и въпреки травмите в личен план и тежките здравословни проблеми той се радва на високо признание, свидетелство за което е и фактът, че е номиниран осем пъти за Нобелова награда – за 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1911, 1912 г.

На този фон едва забележимото му присъствие в България изглежда още по-озадачаващо. Налице е известен парадокс, тъй като, от една страна, има благоприятни предпоставки той да бъде приет с интерес от българските литературни среди: след Освобождението в България се заселват хиляди чешки интелектуалци, а в университетите и специализираните училища в големите чешки градове (тогава в рамките на Австро-Унгария) се обучават български младежи. Този двупосочен поток на интелектуална енергия очертава фактичката зона за взаимен културен обмен. Следователно не е случаен фактът, че в преводната рецепция на Врѣхлицки взема участие чешкият възпитаник А. Теодоров-Балан, който представя на българския читател драмата *В Диогеновата бъчва* (*V sudě Diogenově*, 1883), публикувана през 1899 г. в сп. „Български преглед“⁵. Освен това в годините, когато Пенчо Славейков е следвал в Лайпциг, Врѣхлицки е бил вече многократно издаван на немски език, а това прави възможно читателското пристрастяване на българския литературен еру-

Лумировци
От ляво надясно: Юлиус
Зейер, Йозеф Вацлав Сладек,
Ярослав Врѣхлицки (1879 г.)

³ По този въпрос вж. Ж. Чолакова. *Защо спи езерото? // Литературна мисъл*, 2008, кн. 2, с. 163.

⁴ *Neuere Poesie aus Böhmen. Anthologie aus den Werken von Jaroslav Vrchlický. Fremde und eigene Uebersetzungen aus dem Böhmischem herausgegeben von Dr. Eduard Albert*. Wien, 1895.

⁵ „Български преглед“ излиза между 1893 и 1900 г. Печата се в придворната печатница на братя Прошекови.

дит към чешкия поет, „постигнал великата задача на изкуството“⁶. Това обяснява съзвучието между двамата в много отношения – включително и по линия на естетическия еkleктизъм, и на поетическата образност⁷. А статията на П. Славейков, в която прозвучава този възторг – *Душата на художника*, излиза в сп. „Мисъл“ през 1899 г. – годината, в която е публикуван и преводът на Балан.

Името на Врѣхлицки обаче се появява още в първия брой на сп. „Мисъл“ от 1892 г. – това е кратката лирически импресия *В кестеновата алея* (*V kaštanové aleji*) от стихосбирката *Дни и ноци* (*Dni a noci*, 1889)⁸ в превод на приятеля на Пенчо Славейков и негов състудент в Лайпциг Йосиф Фаденхехт (1873 – 1953) – бъдещ професор в СУ и декан на Юридическия факултет (1903 – 1904), член на БАН (от 1906) и министър в третия кабинет на А. Малинов (1918). В същия брой на сп. „Мисъл“ са публикувани в български превод разказ и стихотворение и на друг чешки писател от поколението на Врѣхлицки – Йозеф Сладек. Фаденхехт прави своите поетически преводи от чешки, скрит зад инициалите И. Ф. или псевдонима Philoroetes⁹. На страниците на „Мисъл“ Фаденхехт се изявява и като преводач на поезия от немски, френски и руски (Шилер, Хайне, Юго, Надсон и др.). В оскъдната за него литература обаче никъде не се отбелязва, че е прежеждал и от чешки. За Фаденхехт като преводач на Врѣхлицки не се споменава дори в академичното издание *Преводната рецепция на европейските литератури*, където в том четвърти фигурира специално изследване, посветено на рецепцията на чешкия поет в България.

Две години преди да се появи на страниците на сп. „Мисъл“, Врѣхлицки вече е представен на българския читател като поет благодарение на Иван Вазов, който през 1890 г. в кн. 10 на сп. „Денница“ публикува в свой превод четири стихотворения на Врѣхлицки: три стихотворения от *Танталово наследство* (*Dědictví Tantalovo*, 1888) – *Отзвук от Тацит* (*Reminiscence z Tacita*), *Ехуда Халеви* (*Jehuda Halevy*), *Разговор на морето* (*Hovor na moři*), а *Долу крилата!* (*Dolů s křídly!*) е от „най-последний брой на чешкото периодическо списание Lumín“ (сп. „Денница“, год. I, окт. 1890, кн. 10, с. 460). Години по-късно Вазов отново си припомня Врѣхлицки, свидетелство за което е мотото на неговото стихотворение в *Световната война* от стихосбирката *Песни за Македония* (1916), което е цитат от финалния

⁶ Пенчо Славейков. *Душата на художника*. // *Събрани съчинения*. Т. 4. София: Български писател, 1958, с. 61.

⁷ Въпросът за естетическото съзвучие между Пенчо Славейков и Ярослав Врѣхлицки за първи път беше поставен от Христина Балабанова, която обаче отрича вероятността Славейков да е познавал поезията на Врѣхлицки (вж. Хр. Балабанова. *Литературно-критическото наследство и естетическите възгледи на Пенчо Славейков и Ярослав Врѣхлицки*. // *Българо-чешката дружба в литературата на XIX в.* София: БАН, 1975). В моята студия *Защо спи езерото* обаче излагам убедителни свидетелства за непосредствения читателски контакт на Славейков с немскоезичните издания на Врѣхлицки, които са му били достъпни по време на Лайпцигския му период, а оттам – и за появата на първото езерно стихотворение в българската поезия – *Спи езерото* (вж. бел. 3).

⁸ Я. Врѣхлицки. *Въ кестеновата алея*. Прев. от чешки Philoroetes [= Йосиф Фаденхехт]. // *Мисъл*, 1, 1892, с. 221.

⁹ За удостоверяване на самоличността на преводача се доверяваме на *Речник на българските псевдоними* (1989) на Иван Богданов.

стих на *Припомняне из Тацита* (така Вазов превежда заглавието на Връхлицки) – „Плачи, поете“.

След като публикува своите преводи най-напред в „Денница“, Вазов многократно ги препечатва в други сборни издания. Поезията на Връхлицки се представя на българския читател още от Кирил Христов, Пенчо Симов и Григор Ленков. В своята антология на чешката поезия – *Огледалата на Вълтава* (1946), Кирил Христов отделя най-голямо място на Връхлицки, превеждайки 23 негови стихотворения от различни стихосбирки. По-сполучливи обаче са преводите на Пенчо Симов¹⁰, а най-стойностно са преведени две стихотворения от Григор Ленков, които отново припомняме на нашите читатели. Фактите показват, че след почти 150 години от появата на изключителния поетически гений на Връхлицки все още липсва компактно самостоятелно издание, представящо неговия необозрим поетически свят.

В очерка си за българската преводна рецепция на Я. Връхлицки Христина Балабанова¹¹ очертава нейната литературноисторическа траектория, от която става видно, от една страна, наличието на преводи и на прозаически, и на поетически, и на драматургични произведения, но от друга – твърде спорадичната им поява най-вече в антологии и в литературната периодика. След превода на Балан от 1899 г. няма друго негово драматургично произведение в превод на български, а особено *Ноц в Карлщайн* (*Noc na Karlštejně*, 1883) се играе и днес на чешка сцена с голям успех.¹²

Подобна е ситуацията и с прозата на Връхлицки, от която са преведени общо три разказа: *Пред първото представление* (не е посочен преводачът), включен в антологията *Цветя от всички полета. Малки шедеврови из всемирната литература* (съст. Иван Ст. Андрейчин, 1910), и в превод на Светомир Иванчев – *Розата и Заради кокошка* от книгата на Връхлицки *Иронични и сантиментални разкази* (*Povídky ironické a sentimentální*, 1886), които са поместени в антологията *Чешка проза* (съст. Емил Георгиев, 1946).

Предлагаме няколко превода на стихотворения на Връхлицки¹³ с надеждата, че ще бъдем свидетели на бъдещото му (по-)достойно българско литературно битие.

Жоржета Чолакова

¹⁰ Повечето преводи на Пенчо Симов са достъпни на <https://literaturesviat.com/?p=68038>.

¹¹ Хр. Балабанова. Ярослав Връхлицки (1853 – 1912). // *Преводна рецепция на европейските литератури в България. Том 4. Славянски литератури*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2002, 353 – 357.

¹² В летописа на театър „Иван Вазов“ е спомената и българска постановка на комедията в три действия *Една ноц в Карлщайн*. Преводът е на Александър Шишков, а постановката – на чешкия режисьор Йозеф Шмаха. Музиката е на Зденек Фибих, а ролята на Карл IV изпълнява големият български актьор Сава Огнянов. Премиерата е била на 5 януари 1908 г. През театралния сезон 1907 – 1908 г. е играна само четири пъти, но за сметка на това отзивите за нея са многобройни (Иван Гърчев, Снежанка Гълъбова, Никола Вандов, Антония Каракостова. *Народен театър „Иван Вазов“ – летопис 1904 – 2004*. София: Валентин Траянов, 2004, с. 81).

¹³ Единствените корекции са на пунктуационни знаци.

ZA TROCHU LÁSKY

Za trochu lásky šel bych světa kraj
 šel s hlavou odkrytou a šel bych bosý
 šel v ledu – ale v duši věčný máj,
 šel vichřicí – však slyšel zpívat kosy,
 šel pouští – a měl v srdci perly rosy.
 Za trochu lásky šel bych světa kraj,
 jak ten, kdo zpívá u dveří a prosí.

Okna v bouři, 1894

ЗА МАЛКО ОБИЧ¹⁴

За малко обич аз от край до край
 Света обходил бих голòглав, бос,
 През ледове – в душата с вечен май,
 През вихри – но в уши ми пял би кос и
 В пустиня – с росни във очи откоси.
 За малко обич – божий свят до край,
 Пред вратни божек, който пей и проси.

Превод: **Кирил Христов**

ЗА МЪНИЧКО ЛЮБОВ¹⁵

За мъничко любов избродил бих света,
 бих крачил бос, без шапка в утрин синя,
 бих крачил в сняг, скрил в мене пролетта,
 бих крачил в буря с пеещ дрозд в гърдта,
 бих крачил сякаш по роса в пустиня.
 За мъничко любов избродил бих света
 като слепец, протегнал длан за милостиня.

Превод: **Григор Ленков**

¹⁴ Стихотворението е препечатано от *Огледалата на Вълтава. Чешки поети*. Превод: Кирил Христов. София: Държавно издателство, 1946.

¹⁵ Стихотворенията в превод на Григор Ленков са препечатани от Григор Ленков. *Избрани преводи*. София: Народна Култура, 1981.

NOTTURNO

Ve stínech noc jde snívá.
Slyš píseň cikády!
Jen smutný měsíc dívá
se v pusté zahrady.

A v topolech to stená. –
Ó žalný šum a vzdech!
Ó noci zamlžená,
svůj závoj spadnout nech!

Jak zahnu v stromořadí,
stín temný kyne blíž;
snad se duch mého mládí
jde loučit se mnou již.

Jak zahnu k vodotrysku,
jejž měsíc ozáří,
tu krok můj vážne v písku
a slza na tváři.

Pod nohou mně list suchý
tak smutně zašustí...
kdy vás, mé sny a tuchy,
duch na vždy opustí?

A v topolích to stená
a pohání mne v spěch;
ó noci zamlžená,
svůj závoj spadnout nech!

Svět v stínech; vzduch je parný,
jen měsíc svítí v sad,
a tichý, jednotvárný
zpěv cikády zní z lad.

Rok na jihu, 1878

НОКТИУРНО

Нощта е в сенки цяла.
Чуй – песен на щурци!
Тъга луната бяла
над парка пуст струи.

Топола ли простена?
Въздиша и шуми.
О, нощ, о, нощ здрачена,
воала свой сними!

Към мен със сенки плува
алеята в нощта:
дали не се сбогува
със мене младостта?

Фонтанът блика в блясък,
но щом го доближа,
кракът ми скръцне в пясък
и аз тъжа, тъжа.

Настъпя сухи листи –
как болно шумолят...
Мечти, надежди чисти
кога ще отлетят?

Тополата простена –
и нямам аз покой;
о, нощ, о, нощ здрачена,
сними воала свой!

Свят в сенки; спят тревите;
луна и здрач и сън,
и ронят пак щурците
тих, монотонен звън.

Година на юг, 1878

Превод: Григор Ленков

HOVOR NA MOŘI

Já pravil k ptáku: Cestou dlouhou,
kde neví zrak můj, kam by kles',
kam uletěl jsi s mojí touhou?
A on mi řekl: Do nebes!

Já pravil k vlně: Dcero moře,
hned samý jas, hned samý stín,
kam pohrobila's moje hoře?
A ona řekla: Do hlubin!

Já pravil k větru: Plachý hosti,
jenž všeho tkneš se v přeběhu,
kams odnes' tíž mé minulosti?
Děl: Ta zůstala na břehu!

Jsi zase volný, šťastný, mladý!
děl západ temně nachový –
Ne, vzdych' jsem, vleku s sebou všady
své vlasti těžké okovy!

Dědictví Tantalovo, 1888

РАЗГОВОР У МОРЯ

Сказал я птице: «Вижу даль я,
но все же не пойму я, нет,
куда летишь с моей печалью?» –
«За тучи!» – слышу я в ответ.

Сказал волне я: «Дочка моря,
о тень и свет, поведай мне –
где погребла мое ты горе?»
Она сказала: «В глубине!»

Сказал я ветру: «Робкий странник,
все трогаешь ты на бегу...
Где прошлые мои страданья?»
«Остались здесь, на берегу!»

«Свободен, счастлив, юн ты снова!» –
сказал закат мне огневой.
«Нет! Родины моей оковы
влачу я всюду за собой!»

Наследие Тантала, 1888

Перевод **Леонида Мартинова**¹⁶

¹⁶ Леонид Николаевич *Мартинов* (1905 – 1980) е руски поет, който е бил изпратен от сталинския режим на заточение и е реабилитиран едва посмъртно. Превежда поезия от различни езици, включително от чешки (Ян Неруда), полски (Я. Кохановски, А. Мицкевич, Ю. Словацки, К. Ц. Норвид, Ю. Тувим и др.), хърватски (М. Кърлежа), словенски (О. Жупанчич).

РАЗГОВОР НА МОРЕТО¹⁷

Казàх на птицата: о, птичко жива,
 Кат хвъркаш из безкрайността,
 Къде отнасяш мойта скръб горчива?
 – Във небесата, рече тя.

Питàх вълнàта: морска дъщи,
 ту бляскава, ту пълна с мрак,
 Къде скри горестта ми, като във гроб същи?
 Тя рече ми: – Вдън бездна чак!

Попитах вятъра: о, гост прозрачни,
 Кой всичко стигаш в своя път,
 Къде отвя ми спомените мрачни?
 – Оставих ти ги на брегът.

– Ти пак си волен, млад, ми рече
 Пурпурнозлатний небосвод.
 – О, не, въздъгнах: ази влача вече
 Оковите на цял народ.

Превод: **Иван Вазов**

РАЗГОВОР КРАЙ МОРЕТО

Попитах птицата: – Къде ли
 скръбта ми с тебе полетя
 сред необятните предели?“
 – На небесата! – каза тя.

Вълната питах: – Морска дъще,
 ту мрак е в теб, ту светлини,
 къде тъгата ми поглъщаш?
 А тя: – Вдън мойте глъбини!

Попитах вятъра: – Кажи ми,
 отвя ли прежната тъга
 със пръсти плахи и незрими?
 – Оставих ти я на брега.

И рече залезът рубинен:
 – Отново си щастлив и млад!
 – О, не, на моята родина
 оковите влека нерад.

Превод: **Жоржета Чолакова**

¹⁷ Преводът на Иван Вазов е препечатан от *Славянска антология* (съст. Ст. Чилингиров. София: Печатница на С. М. Стайков, 1910), където са включени и другите стихотворения, преведени от него – *Припомняне из Тацита, Ехуда Халеви и Долу крилата!*. – Б. ред.